

Юрій ЄЛАСВ
адвокат (м. Кривий Ріг
Дніпропетровської обл., Україна)

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «ЗЛОЧИН» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (ПРОЦЕСІ) У СФЕРАХ ДЕРЖАВНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Юридична дефініція (категорія) «злочин» є одним із фундаментальних визначень для всіх галузей публічного права України, передусім, для кримінально-юрисдикційних галузей права України, якими є: кримінальне право, кримінальний процес, кримінальне виконавче право. Кримінальний процес є найбільш динамічним правоутворенням у сфері кримінально-юрисдикційних галузей права України, оскільки саме кримінальний процес передбачає стадійний (стадіальний) порядок здійснення протидії злочинності, в тому числі злочинам різного ступеня тяжкості, передусім умисним тяжким та умисним особливо тяжким злочинам, які посягають на державну та національну безпеку України.

Зауважимо, що Кримінальний процесуальний Кодекс України (далі за текстом – КПК України) у своєму тексті хоча і містить дефініцію «кримінальне правопорушення» (зокрема, у ст. 2, 4, 25, 27, 28), проте в низці його норм (які будуть досліджуватись нижче за текстом цієї наукової роботи) передбачено інше визначення суспільно небезпечного протиправного діяння (дії або бездіяльності), а саме: дефініцію «злочин» [1].

Зі свого боку, еволюція та розвиток кримінального процесу (як однієї з галузей системи права України) характеризується, зокрема, диференціацією порядків досудового розслідування. Такими диференційованими кримінально-процесуальними порядками досудового розслідування є:

1) Спеціальне досудове розслідування (in absentia), статті 297-1 – 297-5 КПК України [1], яке є порядком здійснення досудового слідства щодо ряду: а) злочинів (передусім, умисних тяжких та умисних особливо тяжких злочинів), перелік яких передбачений абзацом 1 частини 2 статті 297-1 КПК України [1]; б) інших злочинів, перелік яких передбачений абзацом 2 частини 2 статті 297-1 КПК України [1];

2) Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях (стаття 615 КПК України [1]), який є порядком здійснення досудового слідства щодо ряду злочинів (передусім, умисних тяжких та умисних особливо тяжких злочинів), перелік яких передбачений статтею 615 КПК України [1].

Вбачається, що вищезазначені спеціальний та особливий порядок досудового розслідування (у формі досудового слідства у кримінальних провадженнях відносно злочинів) є юридичними засобами кримінально-процесуального регулювання в сферах державної безпеки та національної безпеки України. Вищезазначені кримінально-процесуальні порядки здійснення досудового розслідування (слідства) є інститутами особливої частини кримінального процесуального права України. Водночас спільною ознакою вищевказаних кримінально-процесуальних порядків здійснення досудового розслідування (слідства) є те, що науково-юридичну фундацію вищевказаних порядків досудового розслідування (слідства) формулює дефініція «злочин». Вбачається, що доктринальне дослідження визначення «злочин» як кримінально-процесуальної дефініції може здійснюватись із урахуванням передусім: а) теоретичної ідеї науковця-юриста Л. М. Кривоченко про «рамки загального поняття «злочин», з усіма притаманними йому ознаками й наслідками» [2, с. 23]; б) наукової дефініції (категорії) «кримінальна процесуальна регламентація» [3, с. 139], в розумінні концепції автором якої є вчений-правознавець Т. О. Лоскутов. Внаслідок чого, вбачається, що кримінально-процесуальна дефініція «злочин», в цьому випадку, є конститутивним (обов'язковим, необхідним) елементом вищезазначених порядків досудового розслідування (слідства). Вважаємо, що встановлення дефініції «злочин» в диспозиціях норм КПК України, які визначають специфіку та особливості здійснення досудового розслідування (у формі досудового слідства) щодо певних категорій (класів) кримінальних справ, повною мірою відповідає Конституції України [4].

Приписи п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України [4] передбачають положення згідно з яким: виключно законами України визначаються, зокрема: діяння, які є злочинами, та відповідальність за них. Принагідно зауважо, що текст Конституції України [4] прямо та

безпосередньо не встановлює дефініцій: «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок». Внаслідок чого, вбачається, що конституційно-правовою фундацією кримінального провадження є саме дефініція «злочин». Враховуючи той факт, що згідно з Преамбулою Конституції України [4] зазначається про Конституцію – Основний закон України, вбачається, що Конституція України [4] встановлює загальні засади функціонування України, як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Внаслідок цього є очевидним, що конституційна дефініція «злочин» є фундацією юридичного захисту та охорони (в тому числі, юридичними засобами кримінального провадження (процесу)) таких найважливіших адміністративно-правових інститутів у сфері публічної (державно-політичної та державно-суспільної) безпеки Української держави, як державна безпека України (частина 3 статті 17 Конституції України [4]) та національна безпека і оборона України (частина 1, 2 статті 107 Конституції України [4]).

Звертаємо увагу на той факт, що в кримінально-юрисдикційній сфері дефініція «злочин» застосовується, у тому числі, прямо та безпосередньо в галузі Кримінального права України. Розділ I Особливої частини Кримінального Кодексу України [5] понайменованій саме як: Злочини проти основ національної безпеки України.

Зауважимо, що застосування в кримінальному процесі дефініції «злочин» має місце, зокрема, при регламентації кримінального провадження підзаконними нормативно-правовими актами. Зокрема, приписи абзацу шостого підпункту 3 пункту 7 наказу офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30.09.2021 року № 309 прямо встановлюють дефініцію: «злочини проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку, недоторканності державних кордонів». Із вищевказаного юридичного визначення «злочини», вбачається, що в кримінально-процесуальному розумінні має місце класифікація, поділ вищевказаного класу, роду злочинів на ряд груп, видів злочинів, а саме – злочини проти: 1) основ національної безпеки України; 2) громадської безпеки; 3) миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку; 4) недоторканності державних кордонів [6].

Отже, спеціальні та особливі порядки досудового розслідування (слідства), з одного боку, характеризуються наявністю в законодавчих приписах, які регламентують вищевказані юридичні порядки, кримінально-процесуальної дефініції «злочин», а з іншого – характеризуються спрямованістю (метою) цих юридичних порядків на протидію злочинам, які посягають на державну безпеку України, національну безпеку і оборону України.

Звертаємо увагу на те, що повне та всебічне наукове пізнання кримінально-процесуальних регулювання та регламентації дефініції «злочин» можливе лише у взаємозв'язку з фундаментальним дослідженням Стратегії забезпечення державної безпеки [7] та Стратегії національної безпеки України [8], як нормативно-правових актів та джерел публічного права України.

У зв'язку з цим зазначимо, що в юридичній доктрині досліджується питання про «сферу – захист національних інтересів» [9, с. 53]. Вищевказану теоретичну дефініцію (категорію, тезу) сформулювали науковці-юристи В. Я. Настюк, В. В. Белевцева. Вбачається, що саме захист національних інтересів України є спільною фундацією для: а) сфер державної та національної безпеки України, як різних (але однорідних) підсистем єдиної системи публічної (державно-політичної та державно-суспільної) безпеки Держави Україна; б) спеціальних та особливих порядків (режимів) досудового розслідування (слідства).

Вбачається, що наукова дефініція (категорія): спеціальні та особливі порядки досудового розслідування (слідства), може бути застосована, як доктринальне визначення для спільного науково-юридичного дослідження: а) Спеціального досудового розслідування (in absentia), статті 297-1 – 297-5 КПК України [1]; б) Особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях (стаття 615 КПК України [1]).

Все вищевказане свідчить про те, що в цьому випадку в юридичній доктрині має місце:

1) формування юридичної стратегії відродження (ренесансу) застосування дефініції «злочин», в науці кримінального процесу (провадження);

2) диференціація різних кримінально-процесуальних режимів (зокрема, різних режимів досудового розслідування) залежно від класифікації кримінальних правопорушень

на злочини та кримінальні проступки;

3) відновлення наукових досліджень вчення про злочин в інших кримінально-юрисдикційних галузях, передусім, в кримінальному праві України;

4) посилення теоретичного пізнання дефініції (категорії) «злочин» в доктринах кримінального провадження (процесу) та адміністративного, конституційного права України, організації судових та правоохоронних органів;

5) необхідність наукового, доктринального дослідження сфер державної безпеки та національної безпеки України (національної безпеки та оборони України), як загальних засад кримінального провадження, принципів кримінально-процесуального права, фундацій кримінального процесу;

6) взаємозв'язок адміністративного права та конституційного права України та кримінального процесу України, як галузей права України, та, як юридичних наук, у сферах: а) Спеціального досудового розслідування (*in absentia*), статті 297-1 – 297-5 КПК України [1]; б) Особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях (стаття 615 КПК України [1]).

У зв'язку з цим науковим орнаментом правової теорії може бути створення (креатування) таких монографій і/або спеціалізованих наукових статей:

1) «Вчення про злочин у кримінальному процесі»;

2) «Вчення про кримінальне правопорушення (кримінальний проступок, злочин) в кримінальному процесі»;

3) «Вчення про злочини проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку, недоторканності державних кордонів у кримінальному процесі»;

4) «Принцип державної безпеки України в кримінальному процесі»;

5) «Принцип національної безпеки України в кримінальному процесі»;

6) «Взаємозв'язок та співвідношення загальних засад, принципів, фундацій та інститутів: а) державної безпеки; а) національної безпеки і оборони України в кримінальному процесі»;

7) «Спеціальні та особливі порядки (режими) досудового розслідування (слідства), які передбачають кримінальне провадження відносно злочинів проти державної безпеки та національної безпеки України»;

8) «Загальні положення, доктринальні фундації, специфіка та особливості досудового розслідування (слідства) у кримінальних провадженнях відносно злочинів проти: а) державної безпеки України; б) основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку, недоторканності державних кордонів»;

9) «Доктринальні співвідношення та взаємозв'язок особливих і спеціальних правових, юридичних режимів адміністративного права та кримінального процесу, в сферах державної безпеки та національної безпеки України».

Вищеназвані напрями теоретичних досліджень (розвідок) підтверджують об'єднання, конвергенцію кримінально-процесуальної доктрини та правових доктрин інших юридичних наук, передусім, в царинах: 1) вчення про злочин; 2) загальних засад, принципів, фундацій та інститутів державної безпеки та національної безпеки України, як елементів публічного права України.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.

2. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

3. Лоскутов Т. О. Щодо типів правового регулювання у кримінальному процесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Серія : ПРАВО. Вип. 30. Т. 2. С. 137–140.

4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

6. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ офісу Генерального прокурора від 30.09.2021 р. № 309. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text>.

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про

Стратегію забезпечення державної безпеки» : Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>.

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 / URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n7>.

9. Настюк В. Я., Белевцева В. В. Національні інтереси у сфері інформаційної безпеки України. *Правова інформатика*. 2014. № 1. С. 52–57. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2014_1_9.

Олексій БАБЕНКО

курсант

Науковий керівник:

Євген БАРДІН

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ СЛІДЧИМ

Під час досудового розслідування слідчий здійснює слідчі (рошукові) дії, вичерпний перелік яких визначено гл. 20 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Особливу роль серед визначених слідчих (розшукових) дій займає обшук. Відповідно до ст. 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, пошук знаряддя вчинення кримінального правопорушення або майна, яке було отримане в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Проведення обшуку можливе лише на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях які підпадають під юрисдикцію Вищого антикорупційного суду – на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду [1].

При цьому треба звернути увагу на деякі особливості проведення зазначеної слідчої дії. Відповідно до ч. 4 ст. 223 КПК України, проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного [1].

Однак такі види кримінальних правопорушень, як, наприклад, незаконне виробництво наркотичних засобів чи незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, вчиняються переважно у нічний час, тому проведення обшуку вночі має місце досить часто. Треба зазначити, що в зв'язку з цим у слідчого виникають деякі проблемні питання під час проведення обшуку [2].

Відповідно до ч. 10 ст. 236 КПК України, обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису. Водночас, згідно з ч. 7 ст. 223 КПК України, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження [1].

В зв'язку із цим питання щодо залучення понять постає досить гостро, особливо що стосується проведення обшуку у нічний час, коли в учасників слідчої дії можуть виникнути обґрунтовані сумніви у незацікавленості осіб, запрошених як поняті.

Необхідність запрошення понять для проведення обшуку є досить проблемним аспектом для слідчого і з того боку, що знайти незацікавлену особу (особливо посеред ночі), яка погодиться досить тривалий час бути присутньою під час проведення слідчої дії,